

повеља

Часопис за књижевност,
уметност и културу

1 2025

Година LV

Немања Каровић

ПРИЗНАЈ ДА СИ ЖИВ

Милоје Радовић, *Чекам да дођу речи*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2024.

Први сусрет са Милојем Радовићем – нарочито ако се одигра у једној од кључних координата савремене српске поезије: под крошњама иза Аџића куће – лако се настани у трајном сећању, јер човеку већ после неколико размењених реченица постаје јасно да се сусрео са једним од људи старинског кова, који се препознају по господствености у држању, а ненаметљивости у опхођењу. Премда увек доброћудан и благ – попут оних ведрих појединаца који добро разумеју децу и умеју да измаме дечји осмех – Радовић поседује животна искуства која би код неког другог била повод за другачија и знатно негативнија расположења. Међутим, ратне доживљаје, стечене на Кошарама 1999. године, овај књижевник успева да симболички превазиђе стваралачки их сублимирајући у различите уметничке – прозне и поетске – облике. Све наведене појединости које одликују песничку личност Милоја Радовића (говорна једноставност, достојанствена дискретност, осетљивост за дечји свет и болно неговање ратних сећања) као да су се равномерно распоредиле и донекле сјединиле у фином лирском ткиву његове нове збирке, објављене у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани” под насловом *Чекам да дођу речи* (2024).

Реч је о складно компонованом и комуникативним језиком написаном поетском делу, из чијег средишта се оглашава сензибилан, и на тренутке претерано разнежен лирски субјект, који у свет гледа као у чудо и пушта да се пред њим стварност одмотава као вечита новина, али је истовремено склон да у тренуцима сетне замишљености над про-

лазношћу свега што постоји окрене главу од спољашњих призора и, пребирајући по слојевима сабраног искуства, стихове прожме осећањем да ничег новог нема под капом небеском. Збирку чине три тематски различито усмерена циклуса, у којима песник најпре покушава да пружи властити лирски одговор на неке од типичних модернистичких метапоетских недоумица („Језик свих језика”), потом се усредсређује на певање о положају сопствене личности у свету и међу људима („Лов на себе”), да би у последњој и уметнички најуспелијој деоници проговорио о тамним и непролазним печатима које у људску судбину уписује рат („Тамне године”).

Насловним изразом *Чекам да дођу речи* посведочено је стање двоструке језичке суспрегнутости: говорна инстанца пребива у изражајној кризи јер је лишена есенцијалног елемента књижевног стварања, али је истовремено – због мањка снаге да речи дозове, присвоји или створи – препуштена пасивности и чекању. Уколико поетско биће није власно да управља и располаже речима, која то друга сила влада нареченим кретањима језичке моћи? Имајући у виду да се Радовићева песничка осећајност темељи на хришћанском погледу на свет, речи које се чекају не би требало разумети као пуке лексеме или вербалне изразе, чијим ће пристизањем поетско Ја стећи снагу да се огласи и реализује уметничку амбицију, већ као слово, смисао или логос, чијим би доласком била посредована Божија милост. Будући да реч овде не служи да се њоме говори, него да се буде, онда ни чекање није никаква бекетовски инспирисана фигура узалудности, него садржином *Символа вере* надахнуто исповедање наде.

Нимало не чуди што се након оваквог наслова збирке, у којем су питања о песничком говору уздигнута у ред егзистенцијалних категорија, читалац сусреће са циклусом „Језик свих језика”, чијим називом као да је на сугестиван начин откривено којој то надређеној целини припадају ишчекиване речи. Поставивши у центар лирске пажње стваралачку жудњу за надјезиком – који одликују смисаона пуноћа и изражајна лепота, али и моћ да се, попут плача и смеха, у свету обзнани као дух универзалности – субјект се у првој деоници књиге посветио аутопоетички интонираном промишљању о кључним чиниоцима на којима почива песничка уметност. Тако је, доживљавајући речи као бића, Радовић евоцирао једно од општих места модернистичке поезије, али је, нагласивши да се ради о феноменима који „Живе, умиру и васкрсавају”, садржину нареченог топоса у завршници „Белешке о речима” проткао нитима хришћанске стилизације.

Поигравајући се сличним модернистичким апоријама, аутор је у стиховима „Молбе мојој ненаписаној песми” испољио уверење да есенција песме постоји пре речи које ће је изразити. Под дејством таквог

распореда поетичких чинилаца у субјекту се најпре родио страх од неверавања онога што, још увек ненаписано, постоји у свом чистом облику, а затим и потреба да се, посредством једног готово молитвеног геста, наслућена могућност језичког огрешења о поетски идеал благовремено предупреди. Да је у Радовићевој лирској визији природа песничке фигуре обележена парадоксом, сведочи слика људи „који књигама из својих уста / Хране континенте, а сами, свакодневно, / Умиру од глади за речима”. Поетска моћ, дакле, почива на жртви, која омогућава да се трагично осећање мањка стваралачки сублимира и преобрази у симболички вишак. Ради се о једној чудној и противречној дијалектичкој игри између песникове подвижничке спремности да се изложи дејству смртоносне чежње и изненада стечене снаге да друге обезбеди животну насушност која му и самом недостаје.

Час у којем дуго чекане речи коначно пристигну и својим присуством озаре читав поетички хоризонт Милоје Радовић је у „Песми о песми” представио као тријумфални тренутак субјектовог стапања са предметом своје стваралачке фасцинације, урањања у семантичко богатство *језика свих језика* и успостављања хармоничног односа са целим светом. У том моменту речи више нису знакови одвојени од онога на шта указују, већ се у њима обнавља органска веза са појмовима и феноменима, те субјект не само што слути да му лице може поквасити „киша из речи киша”, него и бива темељно прожет таласима животне снаге и духовне ведрине, који га наводе да осети некакву готово породичну присност према свему што га окружује: „Кад су ти своји сви и све на свету”. Ступивши у додир са жуђеним бићем песме – које га „из шаре на хартији гледа” оком лишеним „сваког зла” – поетско Ја досеже до свог егзистенцијалног и аутопоетичког врхунца, и обзнањује да би у том кратком часу пролазног ослобођења од тескобе овоземаљског постојања био „грех не признати да си жив”.

У наредном циклусу Радовићево певање задобија наглашенији аутореклексивни тон. Издавајући поједине чиниоце унутрашњег живота – као што су мисао, мржња или блискост – и покушавајући да их лирски протумачи, поетски субјект је у низу песама обједињених индикативним насловом „Лов на себе” пажњу преусмерио ка питањима о властитој личности и настојао да изблиза сагледа сопствени доживљај других људи. На овом месту ваља запазити да је кључна својства свог односа према речима песник одредио семантиком глагола „чекати”, док је поглед упућен ка сопственом бићу именовао конотативно веома богатом речју лов. У оба случаја субјект се мисаоно устремљује према нечему што није ни присутно, ни доступно, ни ухватљиво, због чега његова сазнајно мотивисана песничка трагања редовно попримају карактер дубоке чежње. Није стога случајно што се у песми „Рекао

сам” – чијим је стиховима предочена стигматизација лирског бића због тврдње да Бог постоји – речи чекају као објава божанске истине и тренутак егзистенцијалног ослобођења.

Спајајући рефлексије о карактеру људи који га окружују са мотивима трагања за самим собом, Радовић у „Молби непријатељима својим” сазива збор свих противника како би у тој маси негативно расположених појединаца могао да уочи „Онога најопаснијег / Међу вама / Који сам ја”. Прожет изразитом моралном самосвешћу, која му не дозвољава да тамније стране властите личности изгуби из вида, лирски субјект у завршници песме поручује да је борба са сопственим слабостима главна упоришна тачка духовног живота, те да спољашњи непријатељи нису ништа друго до епифеномени тог унутрашњег сукоба. Одговор на питање имају ли наречени конфликти крај, и ко би могао бити плен лова на себе, Милоје Радовић саопштио је последњим дистихима истоименог лирског остварења: „Лов на себе / Стално траје // Празан улов / Не престаје”. Уколико опевана *хајка* представља узалудну тежњу, чији исход није стицање сопства већ сусрет са празнином, да ли би онда боље било не пружати руке ка ономе што непрестано измиче, и стрпљиво сачекати властито Ја да, као и речи, само приђе?

Остављајући описану недоумицу да неразрешена трепери у читалачкој свести, аутор је циклус наставио песмама чији је емоционални регистар снажније обојен осећањем пролазности. Мисаоно заокупирани темом људског пада, лирски субјект ће преузети тон дидактички расположеног вероучитеља и – подсећајући читаоце на нека од основних полазишта хришћанског разумевања људске природе – нагласити да је гордост родитељ свих падова, да се понор не отвара пред човеком него у њему самом, и да је једино у радости давања скривен истински духовни добитак.

Песмама трећег и завршног циклуса збирке *Чекам га гођу речи* Милоје Радовић је исписао својеврсну лирску студију рата. Иако се већ по насловима може закључити да је тема војних окршаја сагледавана из различитих перспектива: из угла човека који негује историјско сећање („Острво Видо”), који је непосредно учествовао у сукобима („Писање борбеног извештаја”, „Мртва стража, говор”) или је потресен призором савремених, како домаћих тако и светских, ратних догађања („Ничија земља”, „Деца из Нице”, „Деца из Газе”, „Дечак из Сирије”), песник је, држећи се подаље од политичких тумачења кржаве стварности, све време остао саосећајно загладан у страдање невиних појединаца. Постављајући индивидуалну трагедију испред великих ратних циљева, а интимну људску патњу испред колективних тријумфа или пораза, Радовић је рат приказао као силу која лишава свет онога што је најбоље у људима: дечје чистоте и чисте љубави.

У свега два епитафски језгровита дистиха песме „Острво Видо”:

„Онај који је овде умро

Сазнао је све о животу.

Онај који је овде преживео,

Сазнао је све о смрти.”

песнику је пошло за руком да једну од најцрњих тачака српске националне историје ослика не само као простор велике трагедије него и као место најдубљег сазнања. Пошто је доспети на Видо значило ступити у зону граничног искуства – које егзистенцију потреса из темеља, али биће отвара ка истини о сопственом постојању – свако је на том острву стекао сазнање о ономе од чега је морао да се растане: мртви о животу, који их је напустио, а живи о смрти, којој су успели да утекну. Острво Видо отуда у Радовићевој песничкој визији постаје јединствени час српске историје кад су прогледале очи које су се склапале.

Док је у песмама „Повратник из рата” и „Студија рата, резиме” аутор с тугом и горчином говорио о болу војних инвалида, чије се страдање не окончава примирјем, већ се у другом облику наставља и након привидног повратка међу цивиле, у стиховима „Писања борбеног извештаја” опевана је сурова природа војног устројства у доба оружаних дејстава, која подразумева да се хуманост подреди прагматичности, јер испољавање саосећања смета ефикасности извршавања наређења. Лирски субјект стога остаје трајно замишљен над питањима како следити строгу процедуру и написати хладан извештај о смрти оних са којима си се до малочас смејао? Како уместо имена и судбина погинулих написати само број? Зашто је за „мртве довољно да напишеш колико их је” и због чега је тај податак толико важнији „од онога ко их је убио и зашто?”

Улогу завршног такта збирке Милоје Радовић је доделио песми „О победницима и побеђенима”, у којој се посредством лирског промишљања о парадоксалној природи победе и пораза претходне ратне слике доводе до сазнајне кристализације. Самеравајући могуће исходе рата из визуре елементарне људскости, песнички субјект опомиње да ће се победници преобразити у губитнике, ако под утицајем самодопадности забораве страшну цену војног тријумфа, као што ће се у поражењима пројавити нешто победничко, уколико од сопствене пропасти сачувају друге. Имплицитно саопштеном мишљу да је победа над собом једини стварни тријумф, аутор је поентирао последњи циклус и семантички заокружио читаву књигу.

Посебна вредност збирке *Чекам да дођу речи* огледа се у језичкој једноставности и изражајној смирености, до којих аутор није долазио упрошћавајући поетске слике него лишшавајући их реторичке и значењске претенциозности. Не желећи да читаоце засени или збуни, већ нас-

тојећи да једном сведеном палетом песничких поступака дочара нежни семантички рељеф властитих промишљања о поезији, људској природи и рату, Милоје Радовић је својим новим литерарним остварењем дао леп и драгоцен прилог оној класичној лирској линији савременог српског песништва, која се – будући склонија сетном расположењу него иронијској жустрини – храни садржином истанчаних личних импресија, а тежи стањима чисте медитативности. Премда читалац повремено стиче утисак да поетска инстанца жели да се дистанцира од неподношљиве стварности и затвори у ужи круг интимних тема, реч је заправо о тежњи за успостављањем мирније тачке гледишта, са које се свет може поузданије описати и дубље разумети. У сва три циклуса ове збирке песник је показао вештину да у наизглед обичним тренуцима свакодневице и безбојној прозаичности трошних дана назре светлу тачку која својом дискретном лепотом обећава сусрет са дубљим смислом. Управо то су сазнајно примамљива места у која Радовићев субјект настоји да лирски проникне, како би плодове свог неизвесног путовања – које личи час на рај, а час на пакао – изнео пред читаоце, као на пријатељску трпезу.